

Prioriterade prejudikatfrågor 2017

Prioriterade prejudikatfrågor

Riksåklagarens uppgift som åklagare i Högsta domstolen syftar till att få fram en enhetlig och tydlig praxis i rättsliga frågor av betydelse för åklagarverksamheten. Till ledning för vilka rättsliga områden som från åklagarsynpunkt bör prioriteras har Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten gemensamt listat ett antal aktuella prejudikatfrågor.

Områden där praxis saknas

Grovt förtal

- **Straffvärdet för grovt förtal**

Detta gäller särskilt ungdomars exponering på internet och spridning av fotografier genom mobiltelefon. Generellt behövs en tydligare praxis för straffmätning och påföljdsval för det grova brottet.

Köp av sexuell tjänst

- **Påföljd vid försvårande omständigheter**

Enligt 6 kap. 11 § brottsbalken döms den som gjort sig skyldig till köp av sexuell tjänst till böter eller fängelse i högst ett år. Av 2014 års människohandelsutrednings delbetänkande SOU 2016:42 framgår att det är mycket ovanligt att påföljden bestäms till något annat än dagsböter. I de flesta fall bestäms antalet dagsböter till 50. Utredningen drar slutsatsen att försvårande omständigheter inte utreds eller beaktas i tillräcklig utsträckning. Vägledning behövs beträffande påföljden när det föreligger försvårande omständigheter. Det kan t.ex. vara så att gärningspersonen utnyttjat en person i en utsatt, människohandelsliknande, situation.

Dataintrång

- **Gränsen mot grovt brott**

Vägledande uttalanden behövs beträffande gränsdragningen mellan brott av normalgraden och det grova brottet.

Övergrepp i rättssak

- **Gränsen mot grovt brott och bedömningen av straffvärdet**

Många åklagare upplever att det blivit vanligare att målsägande och vittnen inte vågar ställa upp vid rättegångar. Även om rädslan inte fullt ut motsvaras av en faktisk ökning av våld och hot mot vittnen, utgör den ändå ett reellt problem. Mot denna bakgrund behövs vägledande uttalanden beträffande gränsdragningen mellan brott av normalgraden och det grova brottet samt beträffande bedömningen av straffvärdet.

Penningtvätt

- **Beviskrav och straffvärde**

Det saknas praxis på området sedan ny lagstiftning trädde i kraft den 1 juli 2014. Av särskilt intresse är att få vägledande uttalanden om dels vad som krävs för att bevisa brottslig verksamhet, dels bedömningen av straffvärdet.

Ekobrott

- **Bokföringsbrott - rubriceringsfrågor**

Gränsen för när ett bokföringsbrott ska bedömas som ringa, av normalgraden eller grovt behöver klarläggas.

- **Insiderbrott**

Vägledning behövs när det gäller tolkningen av vad som utgör insiderinformation.

- **Straffansvaret vid ekobrott i företag**

Åtal för bokföringsbrott och skattebrott begångna i företag innefattar ofta ett påstående om att den tilltalade på grund av sin ställning som företrädare haft ett ansvar för företagets bokföringsskyldighet eller redovisningsskyldighet i fråga om skatt och avgift. Straffbestämmelserna om bokföringsbrott och skattebrott är dock utformade på ett sätt som inte förutsätter någon viss ställning för att straffansvar ska bli aktuellt, men i vissa fall kan ställningen ha betydelse för att man ska kunna avgränsa

kretsen av personer som kan drabbas av straffansvar. Det behövs vägledande uttalanden från Högsta domstolen om i vilka fall man bör falla tillbaka på ställningen för att göra den avgränsningen.

- **Företagsbot i ekomål**

Vägledning behövs när det gäller beräkning av storleken på företagsbot i ekomål.

Narkotikabrott

- **Olja innehållande THC producerad av s.k. industrihampa**

Enligt bilagan till förordningen (1992:1554) om kontroll av narkotika är vissa sorters hampa som odlas efter ansökan om EU-stöd (s.k. industrihampa) inte att anse som cannabis och därmed inte narkotika. Olja innehållande den narkotikaklassade substansen tetrahydrocannabinol (THC) kan produceras av sådan hampa. Vägledande avgöranden i frågan om olja som producerats på sådant sätt är att anse som narkotika saknas.

Vapenbrott

- **Frågor om rubricering och straffmätning**

Den 1 september 2014 höjdes det lägsta straffet för grovt vapenbrott från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Vidare infördes en bestämmelse om synnerligen grovt vapenbrott med straffet fängelse i lägst tre och högst sex år. Vägledande uttalanden behövs om gränsdragningen mellan det grova och det synnerligen grova brottet och när det gäller straffmätning.

Områden där praxisutvecklingen bör bevakas

Behövs tydligare eller ändrad praxis?

Misshandel av barn

- **Frågor om rubricering och straffmätning**

Det finns behov av ny praxis när det gäller misshandel av barn. Sedan Högsta domstolens uttalanden i NJA 2003 s. 537 har det gått lång tid och skett lagändringar i brottsbalken som speglar ett annat synsätt än tidigare (29 kap. 2 § 3 och 8). Praxis är inte enhetlig. Det finns behov av vägledande uttalanden när det gäller dels gränsen för när misshandel av barn ska bedömas vara av normalgraden eller utgöra ringa brott, dels beträffande straffmätning.

- **Föräldrars och skolpersonals straffria utrymme**

Det finns även behov av tydligare praxis när det gäller var gränsen ska gå för föräldrars och skolpersonals straffria utrymme för att utöva visst våld inom ramen för tillsyn och uppfostran av barn.

Bedrägeri och bidragsbrott

• Rubriceringsfrågor vid systematiskt utövad bedrägeribrottslighet

Det förhållandet att bidragsbrott har begåtts systematiskt ska särskilt beaktas vid bedömningen av hur ett brott ska rubriceras. Även vid bedrägeribrott kan vid bedömningen av rubriceringsfrågan vikt läggas vid att gärningarna ingått i en serie av systematiska brott. Ytterligare vägledande uttalanden behövs beträffande vad som krävs för att det ska anses vara fråga om brottslighet som utövats systematiskt. Vidare behövs vägledning om systematiska bidragsbrott i vissa fall ska bedömas som bedrägerier.

Tagande/givande av muta

• Otillbörlig förmån

Det finns behov av att bevaka hur praxis utvecklas när det gäller tolkningen av vad som utgör en otillbörlig förmån.

Narkotikabrott

• Nya narkotikapreparat

Under senare år har många nya preparat narkotikaklassats. Uttalanden från Högsta domstolen kan komma att behövas beträffande kriterierna för farlighetsbedömningen. För att det ska bli aktuellt att överklaga ett mål till Högsta domstolen krävs dock att det finns tillräckliga kunskaper om de nya preparaten och att praxis antingen brister i enhetlighet eller ligger fel.

Människosmuggling

• Det humanitära undantaget vid inre gräns

Det görs ibland gällande att det från straffbestäm-

melsen om människosmuggling i 20 kap. 8 § utlänningslagen finns ett inte lagfäst, på förarbetsututalanden grundat, humanitärt undantag enligt vilket ideell verksamhet som endast syftar till att hjälpa någon som har för avsikt att söka asyl omedelbart efter inresan till Sverige inte är straffbar. Sedan förarbetena till lagen skrevs har Schengensamarbetet – genom vilket begreppen *inre* och *yttre* gräns aktualiserats – tillkommit, vilket lett till oklarheter i rättstillämpningen. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

• Rubriceringsfrågor

Vidare bör praxis bevakas när det gäller gränsdragningen mellan ringa brott, brott av normalgraden respektive grovt brott.

Unga lagöverträdare

• Åldersbedömning

Det har blivit vanligare att en misstänkt persons ålder inte kan klarläggas genom sedvanlig dokumentation och att den misstänkte hävdar att han eller hon är under 15 år, 18 år eller 21 år. Frågor om åldersbedömning aktualiseras vid prövning av den misstänktes ålder när straffmyndigheten är ifrågasatt, vid straffmätning och påföljdsval samt vid användning av straffprocessuella tvångsmedel. Högsta domstolen har under 2016 avgjort två mål avseende åldersbedömning (NJA 2016 s. 719 och avgörande den 23 december 2016 i ärende Ö 4753-16). Den vidare utvecklingen av praxis bör bevakas.

• Häktning

För häktning av unga lagöverträdare krävs att det dels är uppenbart att betryggande övervakning inte kan ordnas, dels finns synnerliga skäl för häktning.

Det finns behov av att klargöra vad som utgör synnerliga skäl för ålderskategorierna i spannet 15–17 år samt hur domstolarna ska tillämpa bestämmelsen om betryggande övervakning i 24 kap. 4 § rättegångsbalken. Viss ledning gavs i NJA 2015 s. 649 som avsåg en 15-åring misstänkt för tillgreppsbrott där flykt- och recidivfara förelåg, men behov finns av klargörande praxis för andra ålderskategorier, brottstyper och häktningsskäl. Här bör noteras att ett hovrättsbeslut om att ogilla ett yrkande om häktning inte kan överklagas särskilt (54 kap. 6 § rättegångsbalken).

Förverkande

• Tillämpningen av förverkandeformen utvidgat förverkande

Konfiskation av brottsutbyte blir en allt viktigare metod för bekämpningen av den grova brottsligheten. Bestämmelsen om utvidgat förverkande infördes år 2008. Högsta domstolen har i NJA 2010 s. 374 slagit fast att inkomster från skattebrott kan utgöra utbyte av brottslig verksamhet i den mening som avses i bestämmelsen. Högsta domstolen har vidare i NJA 2016 s. 661 ansett att bestämmelsen även kan tillämpas vid förverkande av relativt begränsade värden och i målet förverkat 7 900 kronor i sedlar från en person som dömts till tre månaders fängelse för bland annat narkotikabrott. Utvecklingen av praxis avseende bedömningen av gränserna för bestämmelsens tillämpningsområde bör bevakas.

Det är åklagaren som har bevisbördan för att den egendom som avses med förverkandeyrkandet utgör utbyte av brottslig verksamhet. För att förverkande ska få ske är det tillräckligt att det framstår som klart mera sannolikt att egendomen utgör utbyte av brottslig verksamhet än att så inte är fallet. En helhetsbedömning ska göras, varvid hänsyn bl.a. tas till egendomens beskaffenhet och vederbörandes personliga och ekonomiska förhållanden. Praxis bör bevakas gällande vad som vägs in vid helhetsbedömningen, hur olika omständigheter viktas mot varandra och vad som krävs av åklagaren för att visa att det är klart mera sannolikt att egendom utgör utbyte av brottslig verksamhet.

Ny lagstiftning

Olovlig identitetsanvändning

- **Ny straffbestämmelse**

Den 1 juli 2016 infördes det nya brottet olovlig identitetsanvändning i 4 kap. 6 b § brottsbalken. Avsikten är att straffbestämmelsen ska motverka missbruk av identitetsuppgifter och ge skydd mot den integritetskränkning det innebär att få dessa utnyttjade. En särskild åtalsprövningsregel gäller. Olovlig identitetsanvändning kan ingå i olaga förföljelse. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

Synnerligen grovt narkotikabrott

- **Nytt brott, synnerligen grovt narkotikabrott**

Den 1 juli 2016 infördes det nya brottet synnerligen grovt narkotikabrott i 3 § narkotikastrafflagen. Syftet med lagändringen är bland annat att skärpa straffen för personer som hanterar mycket stora mängder narkotika. I propositionen anges att det inte längre bör finnas några s.k. straffvärdemässiga mängdtak, men att avsikten med ändringarna inte är att generellt påverka straffnivåerna vid narkotikabrott. Vid bedömningen av om brottet är synnerligen grovt ska det särskilt beaktas om brottet har utgjort ett led i en verksamhet som utövats i organiserad form i syfte att i stor omfattning bedriva handel med narkotika, avsett en synnerligen stor mängd narkotika eller annars varit av synnerligen farlig eller hänsynslös art. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

Straffrättsliga verktyg mot organiserad brottslighet

- **Utvidgad kriminalisering**

Den 1 juli 2016 trädde lagändringar i kraft som bl.a. innebär att försök, förberedelse och stämpling till allvarliga brott kriminaliseras i större utsträckning än tidigare. Det gäller bl.a. grovt olaga hot, grov utpressning, övergrepp i rättssak, grovt övergrepp i rättssak samt grovt och synnerligen grovt vapenbrott. Vidare ändrades bestämmelsen om straff för förberedelse och stämpling på ett sådant sätt att högre straff än fängelse i två år kan dömas ut i fler fall. Ett nytt underlåtenhetsbrott infördes i 23 kap. 6 § brottsbalken; den som har ett bestämmande inflytande i en sammanslutning och låter bli att förhindra vissa allvarliga brott inom ramen för sammanslutningen kan dömas för det. För vissa grova brott infördes nya och ändrade kvalifikationsgrunder. Slutligen har brottsbeteckningarna grovt brott och ringa brott införts för de brott som berörs av förslagen och som inte redan har en sådan rubricering. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

Straffrättslig lagstiftning om terrorism

- **Straffrättsligt ansvar för resor i terrorismsyfte**

Den 1 april 2016 infördes ett särskilt straffansvar för den som tar emot utbildning avseende terroristbrott, reser eller påbörjar en s.k. terrorismresa, finansierar en sådan resa eller finansierar en person eller sammanslutning som t.ex. begår terroristbrott oavsett syftet med finansieringen. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

Straff för marknadsmissbruk på värdepappersmarknaden

- **Ny lagstiftning**

Den 1 februari 2017 trädde den nya lagen om straff för marknadsmissbruk på värdepappersmarknaden i kraft. Den ersätter den tidigare lagen om straff för marknadsmissbruk vid handel med finansiella instrument. Den nya lagen, som liksom den gamla bygger på EU-direktiv, innehåller vissa förändringar men tar fortfarande sikte på marknadsmissbruk (insiderbrott, obehörigt röjande av insiderinformation och marknadsmanipulation). De viktigaste förändringarna är att i den nya lagen kriminaliseras endast uppsåtliga brott som inte är ringa. Därutöver har straffmaximum för grova brott höjts till fängelse 6 år (i likhet med övriga

förmögenhetsbrott). Definitionerna av insiderinformation/insiderbrott och marknadsmanipulation har också ändrats något så att de fullt ut korresponderar med EU-direktiv (och EU-förordning) på området. Tilläggas kan att oaktsamma och ringa former av marknadsmissbruk, som tidigare var kriminaliserat, enligt ny lagstiftning ska beivras av Finansinspektionen, som ska bedriva nära samverkan med Ekobrottsmyndigheten. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

29 kap. 5 § brottsbalken - billighetsskäl

• Strafflindring vid medverkan till utredning av egen brottslighet

Den 1 april 2015 ändrades 29 kap. 5 § brottsbalken på så sätt att rätten vid straffmätningen inte endast ska beakta om den tilltalade frivilligt angett sig utan även om han eller hon lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av brottet. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

34 kap. brottsbalken

• Reform av regleringen om ny påföljdsbestämning efter tidigare dom

Syftet med lagändringarna, som trädde i kraft den 1 juli 2016, är att det ska göras en principiell skillnad mellan brott begångna före en tidigare dom (s.k. nyupptäckt brottslighet) och brott begångna efter en tidigare dom (s.k. ny brottslighet). Avgörande är domsdatum. Huvudregeln ska fortsättningsvis vara att domstolen ska bestämma en ny påföljd för den tillkommande brottsligheten oavsett om det är fråga om nyupptäckt eller ny brottslighet. S.k. konsumtionsdom ska bara kunna meddelas vid vissa fall av nyupptäckt brottslighet och en tidigare utdömd påföljd ska bara kunna undanröjas om det finns särskilda skäl. Ungdomsvård och ungdomstjänst ska fortsättningsvis omfattas av bestämmelserna i 34 kap. brottsbalken och till stor del regleras på samma sätt som vuxenpåföljderna. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

Förverkande

• Skärpta regler om förverkande av fordon vid trafikbrott

Den 1 april 2015 ändrades 7 § trafikbrottslagen i syfte att öka möjligheterna att förverka fordon. I paragrafens första stycke skärptes rekvisitet för när förverkande inte får ske från oskäligt till uppenbart oskäligt. Vidare infördes ett nytt andra stycke. Av detta stycke framgår att det vid bedömningen av om förverkande behövs för att förebygga fortsatt brottslighet särskilt ska beaktas om den som förverkandet riktas mot tidigare har gjort sig skyldig till olovlig körning eller rattfylleribrott. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

• Utökade möjligheter till utvidgat förverkande

Den 1 juli 2016 utökades tillämpningsområdet för utvidgat förverkande enligt 36 kap. 1 b § brottsbalken. Möjligheterna till utvidgat förverkande gäller efter lagändringen vid fler brott, som t.ex. dataintrång och tagande av muta respektive givande av muta. Vidare kan utvidgat förverkande beslutas vid alla brott som har fyra års fängelse i straffskalan och som är av beskaffenhet att kunna ge utbyte. Utvidgat förverkande kan numera även tillämpas vid brott

som har två års fängelse i straffskalan om brottet har utgjort ett led i en brottslighet som har utövats organiserat. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

Dubbelprövningsförbudet – skattebrott och skattetillägg

• Ny lagstiftning

Den 1 januari 2016 trädde ny lagstiftning i kraft gällande systemet med skattebrott och skattetillägg. Bland annat har en spärreglering införts som innebär att åklagaren inte får inleda en process om skattebrott om Skatteverket dessförinnan har fattat

beslut om skattetillägg i fråga om samma felaktighet eller passivitet avseende samma person (13 b § skattebrottslagen). Vidare har en ny lag om ett samlat sanktionsförfarande i allmän domstol införts. Enligt denna lag ska åklagare när åtal väcks för skattebrott samtidigt framställa ett yrkande om skattetillägg för den person som åtalet gäller, om skattetillägget avser en felaktighet eller passivitet som omfattas av åtalet. Utvecklingen av praxis bör bevakas.

ÅKLAGARMYNDIGHETEN

Box 5553, 114 85 Stockholm
registrator@aklagare.se
www.aklagare.se